

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Viktoria Svantesson Thörnblad

Det osynliga våldet

En kritisk analys av *Straffansvar för psykiskt våld* (Ds 2022:18) i förhållande till kravet på effektivitet och mäns våld mot kvinnor ur ett feministiskt perspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: HT22

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Perspektiv, metod och material	7
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Forskningsläge.....	9
1.6 Disposition.....	10
2 MÄNS VÅLD MOT KVINNOR	11
2.1 Istanbulkonventionen	12
2.2 Rättssystemets betydelse för mäns våld mot kvinnor	13
3 KRIMINALISERING	15
3.1 Kriterier för kriminalisering	15
3.1.1 Kravet på effektivitet	16
3.1.2 Symbollagstiftning.....	18
4 STRAFFANSVAR FÖR PSYKISKT VÅLD	19
4.1 Vad är psykiskt våld?.....	20
4.2 Psykisk misshandel som ett särskilt brott.....	20
4.2.1 Promemorian och kravet på effektivitet.....	21
4.2.2 Promemorian och det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra	22
4.2.3 Statistik från Danmark	23
4.2.4 Remissyttranden.....	23
5 ANALYS	25
5.1 Lagförslaget i förhållande till effektivitetskriteriet	25
5.1.1 Straffrättsanvändningsutredningens krav på effektivitet	25

5.1.2	Den traditionella effektiviteten	26
5.2	Lagförslaget i förhållande till mäns våld mot kvinnor	27
5.3	Avslutande reflektion	29
	KÄLLFÖRTECKNING	31

Summary

It is no doubt that psychological violence is a widespread problem. Likewise, men's violence against women is a serious societal problem and a threat to women human rights. Psychological violence has been touched upon in several legislative cases, but never resulted in a specific criminalization. To strengthen the criminal law protection regarding psychological violence and enlighten the seriousness of it, the memorandum *Straffansvar för psykiskt våld* (Ds 2022:18) has now proposed to introduce psychological abuse as a new type of crime in 3 kap. 5 a § BrB. This is a part of the government's package of measures to intensify the work against men's violence against women. Psychological violence is already covered by several existing penalty bids. However, those provisions are not applied to their full extent, even though the wording makes it possible, and that in some cases it is explicitly stated in the legislative history. Why would the new provision be more effective than the current provisions?

The essay aims to critically analyze the memorandum and the proposed criminalization to investigate to what extent it is effective in countering psychological violence and men's violence against women. To gain a deeper understanding of what effect the bill can be expected to have in relation to men's violence against women, the essay originates from a critical feminist perspective. The method used in the essay is gender jurisprudence, as it is well suited to first investigate current law and then analyze and problematize it based on the connection between gender and law. The essay's material mainly consists of the memorandum, legislative history, and doctrine.

The essay finds that there are circumstances that speak both for and against that the proposed criminalization is expected to constitute an effective criminal legal protection for the intended interest. The criminalization constitutes a distinct distancing against psychological violence and is expected to make visible the seriousness of that form of violence. In addition, it constitutes an expansion of the punishable area, as all forms of psychological violence are

not currently criminalized. On the other hand, it is doubtful whether the criminalization will contribute to a reduction in this type of crime as well as to which greater extent the perpetrators are brought to justice. It has also emerged that criminalization alone will not achieve the desired impact; it is only part of the broad front with which the problem must be tackled. Criminalization needs to be supplemented with other measures such as education, information initiatives and increased resources.

Sammanfattning

Det står klart att psykiskt våld är ett utbrett problem. Likaså är mäns våld mot kvinnor ett allvarligt samhällsproblem och ett hot mot kvinnors mänskliga rättigheter. Psykiskt våld har behandlats i flertalet lagstiftningsärenden, men aldrig resulterat i en särskild kriminalisering. För att stärka det straffrättsliga skyddet avseende psykiskt våld och synliggöra allvaret med det, har promemorian *Straffansvar för psykiskt våld* (Ds 2022:18) nu föreslagit att införa psykisk misshandel som en ny brottstyp i 3 kap. 5 a § BrB. Detta som en del av regeringens åtgärds paket för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Emellertid faller psykiskt våld till viss del redan in under flera befintliga straffbud. Dessvärre tillämpas inte de bestämmelserna i sin fulla utsträckning, trots att ordalydelserna möjliggör det, och att det i vissa fall uttryckligen står angett i förarbetena. Vad talar egentligen för att den nya bestämmelsen skulle vara mer effektiv än de nuvarande bestämmelserna?

Uppsatsen syftar till att kritiskt analysera promemorian och den föreslagna kriminaliseringen för att utreda i vilken utsträckning den effektivt kan motverka psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor. För att få en djupare förståelse av vilken effekt lagförslaget kan förväntas få, i förhållande till mäns våld mot kvinnor, utgår uppsatsen från ett kritiskt feministiskt perspektiv. Metoden som används i uppsatsen är genusrättsvetenskaplig, eftersom den lämpar sig väl för att först utreda gällande rätt och därefter analysera och problematisera den utifrån sambandet mellan kön och rätt. Uppsatsens material består främst av promemorian, förarbeten och doktrin.

Uppsatsen konstaterar att det finns omständigheter som talar både för- och emot att den föreslagna kriminaliseringen förväntas utgöra ett effektivt straffrättsligt skydd för det åsyftade intresset. Kriminaliseringen utgör ett ställningstagande mot psykiskt våld och förväntas synliggöra allvaret med den formen av våld. Dessutom innebär det en utvidgning av det straffbara området då alla former av psykiskt våld i dagsläget inte är kriminaliserat. Det råder däremot tvivel om kriminaliseringen kommer bidra till ett att gärningstypen

minskar och att gärningsmän i större utsträckning lagförs. Det har även framkommit att kriminaliseringen ensam inte kommer nå det önskvärda genomslaget, den är bara en del av den breda front som problemet måste angripas med. Kriminaliseringen behöver kompletteras med andra åtgärder såsom utbildning, informationsinsatser och ökade resurser.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
GREVIO	The Group of Experts on action against violence against women and domestic violence
Istanbulkonventionen	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet
Kap.	Kapitel
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
Prop.	Proposition
ROKS	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige
SOU	Statens offentliga utredningar
Skr.	Regeringens skrivelse
Unizon	Riksförbund för kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Mäns våld mot kvinnor är ett kritiskt samhällsproblem, ett allvarligt folkhälsoproblem samt en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter.¹ År 2021 anmäldes 23 800 fall av kvinnomisshandel, varav 81% av dessa beräknas vara begångna av män gentemot den kvinna de vid misshandelstillfället hade en nära relation med. Samma år konstaterades även 19 fall av dödligt våld där förövaren och offret befann sig i en parrelation, varav offret i 15 av fallen var en kvinna.²

Våld i nära relationer börjar oftast med psykiskt våld.³ I Brå:s nationella kartläggning av brott i nära relationer framkom att det är betydligt vanligare att utsättas för psykiskt våld än fysiskt våld.⁴ Det psykiska våldet upplevs i många fall även som det värsta av såväl kvinnor som barn.⁵

Kriminalisering av psykiskt våld har i Sverige tidigare behandlats i flertalet straffrättsliga lagstiftningsprojekt.⁶ Dessa har emellertid aldrig resulterat i någon särskild kriminalisering till följd av två huvudanledningar: dels har det straffbara beteendet ansetts för svårt att avgränsa, dels har en kriminalisering ansetts riskera att strida mot legalitetsprincipen.⁷

Det finns idag möjligheter att beakta vissa former av psykiskt våld inom ramen för befintliga straffstadganden, dock finns det former av psykiskt våld som fortfarande faller utanför det straffbara området.⁸ Utredarna har därför i departementspromemorian *Straffansvar för psykiskt våld* Ds 2022:18 (hädanefter *promemorian*) nu föreslagit att införa en ny brottstyp, psykisk miss-

¹ NCK, 'Mäns våld mot kvinnor - ett globalt perspektiv'.

² Brå, 'Våld i nära relationer'.

³ NCK, 'Mäns våld mot kvinnor'.

⁴ Brå-rapport 2014:8 s. 8.

⁵ Ds 2022:18 s. 279.

⁶ Se t.ex. prop. 1987/88:14, prop. 1992/93:141, SOU 1995:60, prop. 1997/98:55, SOU 2019:32, prop. 2020/21:170, SOU 2020:57 och prop. 2021/22:138.

⁷ Ds 2022:18 s. 75, 113; prop. 1997/98:55 s. 77–78.

⁸ Ds 2022:18 s. 13, 278.

handel, i 3 kap. 5 a § brottsbalken (1962:700), BrB, (fortsättningsvis *lagförslaget*). Lagförslaget har bemötts både positivt och negativt där remissinstanserna Unizon och Roks, som båda strävar efter kvinnors rätt till ett liv fritt från mäns våld, avstyrker förslaget.⁹

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att kritiskt analysera Justitiedepartementets lagförslag att införa psykisk misshandel som en ny brottstyp i 3 kap. 5 a § BrB och att utreda i vilken utsträckning den föreslagna kriminaliseringen uppfyller kravet på effektivitet. Vidare ämnar uppsatsen till att analysera lagförslaget mot kontexten mäns våld mot kvinnor.

För att uppnå syftet kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Hur förhåller sig lagförslaget till kravet på effektivitet?
- Hur förhåller sig lagförslaget till mäns våld mot kvinnor?

1.3 Perspektiv, metod och material

För att få en djupare förståelse av vilken effekt lagförslaget kan få, i förhållande till mäns våld mot kvinnor, kommer utgångspunkten för uppsatsen vara ett kritiskt feministiskt perspektiv.

Det feministiska perspektivet är ett kritiskt rättsvetenskapligt perspektiv, vilket motsätter sig den rättsdogmatiska tanken om att rätten är neutral och objektiv.¹⁰ Ur ett kritiskt perspektiv behandlar det feministiska perspektivet rättsfrågor med direkt betydelse för kvinnor i syfte att analysera, identifiera

⁹ Roks, 'Om Roks'; Unizon, 'Om Unizon'; Roks, remissyttrande över Ds 2022:18; Unizon, remissyttrande över Ds 2022:18.

¹⁰ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 99–105.

och förändra de maktstrukturer som är förbundna med kön.¹¹ Dessutom undersöker det hur rättsliga strukturer kan begränsa de materiella möjligheterna till jämställdhet.¹²

Genom det feministiska perspektivet kan rätten ses som en produkt av det patriarkala samhället. De som innehar makten i samhället konstruerar rätten vilken utvecklas i enlighet med denna grupps intressen, definitioner och värderingar. Mäns våld mot kvinnor kan utifrån detta perspektiv bedömas som ett uttryck för och upprätthållande av ett ojämlikt maktförhållande. Inom ramen för en rättslig analys blir en betydelsefull uppgift för det feministiska perspektivet att försöka identifiera hur rätten verkar till att konstruera, förstärka och vidmakthålla den patriarkala samhällsordningen.¹³

I uppsatsen tillämpas en genusrättsvetenskaplig metod vars utgångspunkt är att det finns ett samband mellan kön och rätt.¹⁴ Målet med genusrättsvetenskapen är att beskriva, analysera och problematisera människors rättsliga ställning genom vilket särskilt fokus kan läggas på att synliggöra ojämställdhet mellan kvinnor och män.¹⁵ Med denna metod problematiseras straffrättens förmåga att motverka mäns våld mot kvinnor i nära relationer och att stärka kvinnors rätt till frihet från psykiskt våld. Den genusrättsvetenskapliga metoden fastställer gällande rätt genom att använda sig av den rättsdogmatiska metoden.¹⁶ Den rättsdogmatiska metoden analyserar gällande rätt utifrån de allmänt accepterade rättskällorna.¹⁷ Däremot skiljer sig syftet med en genusrättsvetenskaplig studie från en rättsdogmatisk på så sätt att genusrättsvetenskapen använder gällande rätt som en kritisk utgångspunkt för att sedan analysera rättens innehåll, struktur och konsekvenser.¹⁸ Uppsatsen undersöker därför inledningsvis gällande rätt för att utröna hur det befintliga straffrättsliga skyddet ser ut avseende psykiskt våld. Detta möjliggör en senare kritisk

¹¹ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 29.

¹² Ibid s. 31.

¹³ McLeod (2010) s. 156–161.

¹⁴ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 37.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid s. 104.

¹⁷ Kleineman i Nääv och Zamboni (2018) s. 21.

¹⁸ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 95.

analys av lagförslaget i förhållande till kravet på effektivitet och mäns våld mot kvinnor.

Eftersom den genusrättsvetenskapliga metoden avviker från den rättsdogmatiska metodens bundenhet av normativa källor är ett användande av andra kunskapskällor motiverade för att studera rätten.¹⁹ Av denna anledning används, förutom rättskällor såsom lag, förarbeten och doktrin, även undersökningar från NCK och Brå samt promemorian.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen utgår från Justitiedepartementets promemoria *Straffansvar för psykisk våld* (Ds 2022:18) och deras lagförslag avseende att införa psykisk misshandel som en ny brottstyp i 3 kap. 5 a § BrB. Lagförslaget kommer inte att redogöras för i sin helhet, utan avgränsas till dess förväntade effektivitet och påverkan på mäns våld mot kvinnor. Detta för att möjliggöra en djupare analys av de frågeställningar och syfte som framgår av avsnitt 1.2.

Utgångspunkten för uppsatsen är ett feministiskt perspektiv varför enbart relationsvåld där gärningspersonen är en man och offret är en kvinna kommer behandlas.²⁰ Det bör poängteras att uppsatsen inte avser att osynliggöra relationsvåld i andra kontexter. Det kan konstateras att all form av våld och våld i nära relation är problematisk.

Med anledning av uppsatsens syfte kommer uppsatsen enbart att behandla remissyttranden från Roks och Unizon av den anledning att de kan anses väl insatta i kvinnors levnadsvillkor eftersom de arbetar specifikt med mäns våld mot kvinnor.

1.5 Forskningsläge

Det finns begränsat med forskning avseende lagförslaget då det nyligen publicerats. Promemorian saknar även en konsekvensanalys avseende kvinnors levnadsvillkor i förhållande till förslaget. Forskningen om mäns våld mot

¹⁹ Gunnarsson m.fl. (2018) s. 104.

²⁰ Burman (2007) s. 43.

kvinnor är desto mer extensiv. Ofta refererad till är Monica Burmans avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet* som huvudsakligen behandlar mäns våld mot kvinnor, inklusive psykiskt våld.

Avseende kravet på effektivitet bidrar Claes Lennerstedts *Kriminalisering – Problem och principer* samt Straffrättsanvändningsutredningens *Vad bör straffas?* med flera tolkningar. Dessa används för att analysera lagförslaget i förhållande till kravet på effektivitet.

Det bör understrykas att det hittills saknas en enhetlig och allmän definition av begreppet *psykiskt våld*. Olika aktörer definierar begreppet på olika sätt. I promemorian identifieras några gemensamma drag i flertalet definitioner i försök att förstå vad psykiskt våld innebär, vilka presenteras i avsnitt 4.1.

1.6 Disposition

Kapitel ett ger en kort bakgrund till ämnet som uppsatsen kommer att behandla och beskriver uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Det andra kapitlet redogör för samhällsproblemet mäns våld mot kvinnor för att ge läsaren en djupare förståelse för motiven till uppsatsens syfte och frågeställningar. Kapitel tre innehåller en redovisning av vissa straffrättsliga utgångspunkter med fokus på kravet på effektivitet. I kapitel fyra utreds innebörden av psykiskt våld och lagförslaget avseende psykisk misshandel och ett urval av de inkomna remissyttrandena presenteras. I det femte och avslutande kapitlet analyseras och besvaras frågeställningarna vilket avslutas med en avslutande reflektion.

2 Mäns våld mot kvinnor

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem och kan ses som den yttersta konsekvensen av ett ojämnt samhälle.²¹ Ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa är kvinnors utsatthet för våld i nära relationer. Det utgör grava kränkningar som inskränker eller helt upphäver kvinnors grundläggande mänskliga rättigheter.²²

Under 1980-talet övergick mäns våld mot kvinnor från att betraktas som en privat angelägenhet till att vara något som samhället ansvarar för och har sedan dess varit en fråga om obalans i maktförhållanden mellan kvinnor och män.²³ År 1993 beskrivs som ett startskott för Sveriges långsiktiga arbete att motverka mäns våld mot kvinnor.²⁴ Det var året som Sverige formulerade ett jämställdhetspolitiskt delmål om frihet från sexualiserat (könsrelaterat) våld.²⁵ Mer specifikt innebär det jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra samt att män och kvinnor ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. Det omfattar bland annat alla yttringar av psykiskt våld samt hot om våld som riktas mot kvinnor och flickor.²⁶ Utgångspunkten för regeringens mål är förståelsen av den rådande maktordningen i samhället mellan män och kvinnor varigenom män som grupp är överordnade kvinnor. Regeringen ser mäns våld mot kvinnor som ett uttryck för denna könsmaktsordning och menar att den redogjorda maktförståelsen krävs som utgångspunkt för att en varaktig förändring ska uppnås.²⁷

Historiskt sett har kvinnor inte getts straffrättsligt skydd för sin kroppsliga identitet eftersom det inom straffrätten har präglats av särregleringar och osynliggörande. Dessutom har männens straffrättsliga ansvar för våldet väldigt sällan aktualiserats. För straffrättsliga ingripanden har det betraktats som särskilt svårt eftersom det sker i hemmet.²⁸ En vändning gjordes när grov

²¹ NCK, 'Mäns våld mot kvinnor – ett globalt perspektiv'; Prop. 1997/98:55 s. 22.

²² SOU 2015:55 s. 62, 184.

²³ Ds 2022:18 s. 25.

²⁴ Se t.ex. dir. 2003/112.

²⁵ Prop. 1993/94:147 s. 17.

²⁶ Prop. 2005/06:155; skr. 2016/17:10.

²⁷ Dir. 2003:112 s. 263.

²⁸ Burman (2007) s. 19.

kvinnofridskränkning infördes år 1998 i syfte att öka kvinnors rättsliga trygghet. Det var ett viktigt steg i utvecklingen mot jämställdhet, vilket även synliggjorde de allvarliga konsekvenserna av mäns upprepade fysiska våld mot kvinnor i nära relationer.²⁹ Genom brottets fokus på processen, snarare än enstaka och isolerade handlingar, och dess könsspecifika utformning, beskrevs den som radikal.³⁰ I propositionen konstaterade regeringen att de frågor som följer av mäns våld mot kvinnor behöver angripas på bred front för att effektivt kunna bekämpa våldet och att lagstiftning enbart var en del av det.³¹

2.1 Istanbulkonventionen

Den så kallade *Istanbulkonventionen*³² är det första juridisk bindande regionala instrumentet för våld mot kvinnor i Europa. Istanbulkonventionen trädde i kraft i Sverige den 1 november 2014.³³ Syftet med konventionen är att skydda kvinnor mot alla former av våld.³⁴ I konventionens artikel 3 a definieras våld mot kvinnor som ”ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor”. Artikeln omfattar, bland annat, fall av könsrelaterat våld som leder till eller kan komma att leda till psykisk skada eller lidande för kvinnor.³⁵ Vidare föreskrivs i artikel 5.1 och 5.2 konventionsparternas skyldighet att vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga, utreda och bestraffa de våldshandlingar som ryms inom konventionen. Ett exempel är artikel 33 som stadgar staternas skyldighet att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder, eller andra åtgärder, för att psykiskt våld ska vara straffbelagt.

Till Istanbulkonventionen hör GREVIO, en expertgrupp för bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, som undersöker ländernas efterlevnad av konventionen. I rapporten om Sveriges efterlevnad som publicerades i bör-

²⁹ Prop. 1997/98:55 s. 20–23.

³⁰ Nordberg och Niemi-Kiesiläinen (2001).

³¹ Prop. 1997/98:55 s. 23–24.

³² The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul 11 Maj 2011, SÖ 2014:13.

³³ Ds 2022:18 s. 31.

³⁴ Art 1 a Istanbulkonventionen.

³⁵ Art 3 a Istanbulkonventionen.

jan av 2019 ber GREVIO det svenska rättsväsendet att snabbare hantera inkomna ärenden rörande våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Vidare konstaterar de att Sverige förvisso har bestämmelser som tar sikte på psykiskt våld, men ifrågasätter dessa bestämmelsers effektivitet. Detta med hänsyn till att flera organisationer i samhället lyft att bestämmelserna sällan används i praktiken, vilket bekräftades av statistik att få lagförs för anmälda brott. GREVIO rekommenderade Sverige att satsa mer på utbildning bland brottsbekämpande myndigheter och avsätta mer ekonomiska och mänskliga resurser till detta för att säkerställa en effektiv tillämpning av bestämmelserna avseende psykiskt våld i nära relation.³⁶

2.2 Rättssystemets betydelse för mäns våld mot kvinnor

Inom feministisk forskning har betydelsen av det straffrättsliga systemets gensvar på mäns våld mot kvinnor, för förekomsten av våldet, visat sig ha en essentiell roll.³⁷ Detta genom att påverka överordnade gruppers möjligheter att utöva våld i samhället.³⁸ Särskilt har den symboliska funktionen lyfts fram. I vilken utsträckning våldet är tillåtet eller otillåtet tydliggörs i samhället genom rättssystemets gensvar.³⁹ Att samhället inte tolererar det våld som utövats kommuniceras genom ett gensvar från straffrätten direkt med våldsutövaren, den våldsutsatta och eventuella barn och andra involverade.⁴⁰ Därigenom kan det uppfattas som att våldet tillåts av staten och inte är en samhällelig eller straffrättslig angelägenhet, om inte rättssystemet ingriper effektivt.⁴¹ I sin tur kan det resultera i att föreställningar om mäns rätt att disciplinera, begränsa och kontrollera kvinnors förstärks, vilket i stället ökar risken för ytterligare våld.⁴²

³⁶ Grevio (Baseline) Evaluation Report Sweden, p. 178.

³⁷ Dobash (2003); Edwards (1996); Harne & Radford (2008); Walby (2009).

³⁸ Walby (2009).

³⁹ Jfr Edwards (1996); Harne & Radford (2008); Walby (2009).

⁴⁰ Dobash (2003).

⁴¹ Burman (2007); Edwards (1989); (1996); Hanmer et al. (1989); Harne & Radford (2008).

⁴² Harne and Radford (2008).

Monica Burman lyfter i sin avhandling *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet* ett annat perspektiv beträffande straffrättens betydelse för mäns våld mot kvinnor. Hon problematiserar att det straffrättsliga systemet som tillämpar reformerna inte alltid delar de värderingar som ligger till grund för reformerna, betraktar värderingarna som irrelevanta eller kanske till och med anser att de hotar värderingarna i det etablerade rättssystemet. En konsekvens kan då bli att effekterna som åsyftas med reformerna inte nås.⁴³ Hur blir det då med tillämpningen av de reformer som genomförs i syfte att öka jämställdheten och förbättra kvinnors ställning?

⁴³ Burman (2007) s. 410.

3 Kriminalisering

För att styra den enskildes beteende är straffet det mest ingripande instrumentet en stat kan använda.⁴⁴ Det råder konsensus om att kriminalisering ska användas restriktivt och att det enbart bör tillgripas som sista utväg, enligt principen *ultima ratio*.⁴⁵ Principen grundar sig på att straffet utgör ett ingrepp i individens frihet och innefattar lidande.⁴⁶ I praktiken används det dock ofta som första metod eftersom det är en billigare och enklare metod än de flesta andra metoder för att ändra befolkningens beteendemönster.⁴⁷

3.1 Kriterier för kriminalisering

Vid införande och utformning av nya kriminaliseringar ställs det höga krav på argumentation med hänsyn till de långtgående frihetsinskränkningar som straffrätten innebär.⁴⁸ En särskild utredning, Straffrättsanvändningsutredningen, tillsattes år 2011 med uppdraget att analysera och ta ställning till vilka kriterier som bör vara uppfyllda för att en kriminalisering ska anses befogad.⁴⁹ I utredningen *Vad bör straffas?* presenterades sedan utredningen vilken grundade sig på de kriterier som presenterades i *Ett effektivare brottmålsförfarande* och som tidigare ställts upp i svensk doktrin.⁵⁰ De nya grundläggande kriterierna för kriminalisering blev följande:

- 1. Det tänkta straffbudet måste avse ett identifierat och konkretiserat intresse som är skyddsvärt (godtagbart skyddsintresse).*
- 2. Det beteende som avses bli kriminaliserat måste kunna orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset.*
- 3. Endast den som har visat skuld – varit klandervärd – bör träffas av straffansvar, vilket innebär att kriminaliseringen inte får äventyra tillämpningen av skuldprincipen.*
- 4. Det får inte finnas något tillräckligt värdefullt motstående intresse.*

⁴⁴ SOU 2013:38 s. 18 f.

⁴⁵ Lernestedt (2003) s. 15.

⁴⁶ Jareborg (2001) s. 46.

⁴⁷ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 33; Jareborg (2001) s. 46.

⁴⁸ SOU 1992:61 s. 104.

⁴⁹ SOU 2013:38 s. 17.

⁵⁰ Ibid; Prop. 1994/95 s. 23; SOU 2013:38 s. 423 f.

5. Det får inte finnas någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet. De överväganden som bör göras i fråga om detta kriterium är följande:

a) Finns det redan en handlingsdirigerande regel som är tillräckligt effektiv för att motverka det oönskade beteendet?

b) Om en handlingsdirigerande regel behöver införas – kan beteendet motverkas tillräckligt effektivt med en regel som inte är repressiv (t.ex. en civilrättslig regel om skadestånd)?

c) Om det är nödvändigt att införa en repressiv handlingsdirigerande regel för att motverka det oönskade beteendet ska i första hand vite, sanktionsavgift eller återkallelse av tillstånd övervägas. Straff bör väljas i sista hand.⁵¹

Dessa kriterier bör enligt Straffrättsanvändningsutredningen ses som principer snarare än absoluta regler. Således kan det i enskilda fall vara befogat att genomföra en kriminalisering som inte uppfyller samtliga kriterier. Det förutsätter dock att det finns ett mycket tungt vägande skäl, att de skälen tydligt redovisas samt att det klargörs att det är ett avsteg från principerna.⁵²

3.1.1 Kravet på effektivitet

I det femte och sista föreslagna kriminaliseringskriteriet ställs ett krav på effektivitet, det vill säga straffbudets förmåga att fullgöra sina uppgifter.⁵³ Om de fyra andra ovanstående kriterierna är uppfyllda är det befogat från statsmaktens sida att ingripa med någon form av handlingsdirigerande regel. Kriminalisering är däremot inte alltid den lämpligaste metoden, om den inte även är effektiv.⁵⁴ Således krävs det att kriminalisering är ett effektivt sätt att förebygga det oönskade beteendet.⁵⁵

Straffrättsanvändningsutredningen förklarar effektivitet som ett krav på att det inte ska finnas någon tillräckligt effektiv, alternativ metod för att motverka det oönskade beteendet. Det bör då utredas huruvida det oönskade beteendet

⁵¹ SOU 2013:38 s. 498.

⁵² Ibid s. 499.

⁵³ Ibid s. 498; Lernestedt (2003) s. 312.

⁵⁴ Heidenborg, 'Vad bör straffas?' s. 309.

⁵⁵ Ibid s. 301.

redan täcks av befintliga straffbud och om så är fallet ska kriminalisering som huvudregel inte genomföras. Detta eftersom det kan föranleda oklarhet i domstolen angående vilket straffbud som ska ha företräde. Om kriminalisering ändå införs, bör därför uttryckliga subsidiaritetsklausuler⁵⁶ införas. Vidare framhålls att det i många fall är rimligt att avstå från att kriminalisera ett beteende, trots att övriga kriterier i utredningen är uppfyllda, om det finns andra tillräckligt effektiva metoder.⁵⁷

Även Lernestedt uttalar sig om begreppet effektivitet. Enligt honom finns det två skilda tolkningar på begreppet effektivitet; dels en negativ legitimation, dels en positiv legitimation.⁵⁸ Effektivitet som en negativ och begränsande legitimation vinner stöd hos både lagstiftaren och i doktrin och innebär att kriminalisering inte ska ske om den förväntas bli ineffektiv. Lernestedt bedömer detta utifrån två krav: 1) om kriminaliseringen leder till att gärningsmän i högre grad a) upptäcks och b) fälls och 2) om frekvensen av gärningstypen minskar. Den gemensamma svårigheten för dessa krav är att den kunskap som krävs för avgöra om kriminaliseringen kommer uppfylla sitt syfte först nås efter att kriminaliseringen genomförts. Om det på förhand kan antas att gärningen troligen inte kommer att minska i frekvens och vara svår att upptäcka och lagföra, bör kriminalisering inte ske. Avseende den negativa påverkan på beteendets frekvens ska straffbudet skapa en avhållande verkan, antingen genom avskräckning eller moralbildning.⁵⁹ Enligt den negativa legitimationen kan ineffektiva straffbud leda till att fruktan för att upptäckas och straffas minskas, det vill säga att avskräckningsverkan avtar, och att systemet kan uppfattas som orättvist, verkningslöst eller godtyckligt.⁶⁰

Effektivitet som positiv legitimation innebär ett berättigande av förändringar och en utvidgning av det straffbara området. Enligt denna tolkning är en nykriminalisering befogad om resultatet innebär en förbättrad effektivitet.⁶¹

⁵⁶ Bestämmelser som anger att ett visst straffbud inte är tillämpligt när något eller några andra straffbud är uppfyllda.

⁵⁷ SOU 2013:38 s. 493–494.

⁵⁸ Lernestedt (2003) s. 312–316.

⁵⁹ Ibid s. 314–316.

⁶⁰ Ibid s. 121.

⁶¹ Lernestedt (2003) s. 312–313.

Det kan till exempel innebära att synliggöra viss problematik eller viss specifik brottsofferkategori eller att uttrycka ett tydligt avståndstagande i lagtext. Lernestedt menar att det finns en vilja hos lagstiftaren att öka intresset för signalsändning och kontextualisering.⁶²

3.1.2 Symbollagstiftning

Kriminalisering pekar ut en gärning som socialt förkastlig och har därigenom en expressiv funktion, även kallad symbolfunktion. Det följer naturligt av de etiska krav som ställs på statens användning av straffhot.⁶³ Enligt Lernestedt är och bör signalsändning vara en betydelsefull funktion hos straffrätten, en förtydligande signalställning behöver därmed inte vara något negativt.⁶⁴ Där-
emot är symbollagstiftning något annat enligt Jareborg som beskriver dess funktion som annan än vad den öppet tillskrivs. Han menar att straffrätten idag i många fall sägs tillkomma i brottspreventivt syfte men egentligen syftar till att lugna en oroad allmänhet, få folk att tro att statsmakten är handlingskraftig och att något görs mot brottsligheten.⁶⁵ Ofta innebär symbolisk lagstiftning en försvagning av rättssäkerhetsgarantierna och brister gällande effektivitet menar Jareborg. Han anser att symbolverkan ensamt inte kan motivera kriminalisering. Att införa en kriminalisering som saknar effekt och påverkan på allmänhetens beteende medför enligt honom en risk att urholka det preventiva syftet med systemet.⁶⁶

⁶² Ibid s. 316.

⁶³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 35 f; Jareborg (2001) s. 48.

⁶⁴ Lernestedt (2003) s. 333.

⁶⁵ Jareborg (1995) s. 32.

⁶⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 56.

4 Straffansvar för psykiskt våld

Som tidigare konstaterat är psykiskt våld till viss del redan kriminaliserat genom flertalet straffstadganden i brottsbalken, exempelvis misshandel, olaga tvång, de grova fridskränkningssbrotten, olaga hot, ofredande och förolämpning.⁶⁷ Emellertid konstateras det i promemorian att nervärderande och kontrollerande handlingsmönster, vilket utgör psykiskt våld, faller utanför det straffbara området. Dessutom tillämpas de befintliga straffstadganden inte på psykiska företeelser i den utsträckning som deras ordalydelser tillåter, inte ens när lagstiftaren tydligt angett det i förarbetena. Bestämmelserna har även ansetts vara otillräckliga.⁶⁸ Ett exempel som lyfts är de grova fridskränkningssbrotten. Utredaren menar att syftet, att fånga upp det straffvärda i att flera relativt lindriga gärningar som begås mot samma person, har tappats bort. I praktiken krävs det i stället att fysiskt våld har utövats minst vid ett tillfälle för att bestämmelsen ska tillämpas.⁶⁹

Psykiskt våld har som tidigare nämnt berörts i flera tidigare utredningar, utan att ha resulterat i en särskild kriminalisering.⁷⁰ Psykiskt våld är emellertid fortfarande ett kvarstående och utbrett problem. Därför gav Regeringskansliet den 29 oktober 2021 en utredare uppdraget att biträda Justitiedepartementet för att utreda hur det straffrättsliga skyddet för psykiskt våld kan stärkas.⁷¹ Uppdraget genomfördes som en del av regeringens åtgärdsprogram för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor.⁷² Med inspiration från den danska bestämmelsen om psykiskt våld mynnade promemorian ut i ett nytt lagförslag.⁷³

⁶⁷ Ds 2022:18 s. 13.

⁶⁸ Ibid s. 278.

⁶⁹ Ibid s. 13.

⁷⁰ Se t.ex. prop. 1992/93:141 och prop. 1997/98:55.

⁷¹ Se förordet till Ds 2022:18.

⁷² Ds 2022:18 s. 23.

⁷³ Ibid s. 307; Se förordet till Ds 2022:18.

4.1 Vad är psykiskt våld?

Psykiskt våld förekommer i alla samhällsgrupper och i alla former av relationer.⁷⁴ Det saknas emellertid en gemensam definition av begreppet *psykiskt våld* som har enhetligt innehåll och som är allmänt accepterad. Däremot kan det konstateras att det är ett etablerat begrepp som har flera gemensamma nämnare.⁷⁵ Till en början kan det fastställas att det psykiska våldet är osynligt och mer svårhanterligt än det fysiska våldet.⁷⁶ Det främsta kännetecknet för det psykiska våldet är dess uttryck i form av ett nedbrytande beteende och avsiktligt kontrollerande vilket i sin tur leder till begränsningar i vardagen. Det rör till exempel umgänge, klädval, utbildning, livsval, skilsmässa och äktenskap. Ett annat gemensamt drag för flera definitioner är känslan av våldet som ständigt närvarande. Vidare är det psykiska våldet det som kommer först och är snarare ett beteende över tid än isolerade händelser var för sig. Ytterligare en central del i det psykiska våldet är ett mönster av utsatthet.⁷⁷

4.2 Psykisk misshandel som ett särskilt brott

I juli 2022 presenterades promemorian i vilken det straffrättsliga skyddet för psykiskt våld har utretts. Utredaren konstaterade att det finns ett behov av att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld med anledning av att vissa handlingsmönster i dag faller utanför det kriminaliserade området. Vidare konstaterades att det stärkta skyddet inte kan åstadkommas genom att förändra befintliga straffbestämmelser.⁷⁸ Därför föreslås nu att en ny brottstyp, psykisk misshandel, ska föras in i 3 kap. 5 a § BrB och träda i kraft i januari 2024.⁷⁹ Bestämmelsen har följande lydelse:

Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa

⁷⁴ Ds 2022:18 s. 23.

⁷⁵ Ibid s. 65.

⁷⁶ Ibid s. 278.

⁷⁷ Ibid s. 65.

⁷⁸ Ibid s. 247.

⁷⁹ Se förordet till Ds 2022:18.

den personliga handlingsfriheten, döms, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykisk miss-handel till fängelse i högst fyra år.⁸⁰

Kriminaliseringen tar sikte på nedbrytande och upprepade gärningar som är kränkande eller innebär att otillbörlig kontroll utövas över den utsattes handlingsfrihet. En förutsättning för att straffansvar ska aktualiseras är också att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada den utsattes självkänsla.⁸¹

Syftet med den föreslagna kriminaliseringen är att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld samt att förebygga och motverka psykiskt våld.⁸² Den särskilda kriminaliseringen är avsedd att innebära ett mer heltäckande och välanpassat straffansvar avseende de handlingsmönster som är i fokus för utredningen.⁸³ I promemorian poängteras att våld i nära relationer sällan börjar med fysiskt våld, utan med psykiskt våld, vilket bekräftas av forskning och utsattas erfarenheter. Förhoppningen med kriminaliseringen är därför att upptäcka destruktiva mönster tidigare vilket i förlängningen kan innebära att fysiskt våld kan undvikas.⁸⁴

4.2.1 Promemorian och kravet på effektivitet

Det är på förhand omöjligt att bedöma vilka effekter en kriminalisering leder till.⁸⁵ Initialt konstaterar utredaren att det saknas en alternativ metod till kriminalisering som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med psykiskt våld och för att uppnå det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Däremot utesluter det inte att även insatser på andra håll i samhället krävs. Trots att våld i nära relationer, och våld generellt, länge har setts som ett oönskat beteende och prioriterats av staten, är det psykiska våldet mycket utbrett. Det talar för att straffrätten måste tas till. Även om den föreslagna kriminaliseringen kommer överlappa befintliga straffbud, omfattas de

⁸⁰ Ds 2022:18 s. 299.

⁸¹ Ibid s. 247.

⁸² Ibid s. 379, 385.

⁸³ Ibid s. 280.

⁸⁴ Ibid s. 301.

⁸⁵ Ibid s. 379.

handlingsmönster som utgör kärnan i den föreslagna regleringen, av straffansvar enbart i de fall där flera brott har begåtts, till exempel vid fridskränkingsbrott.⁸⁶

Kriminaliseringen förutspås även få en väsentlig normbildande och avhållande effekt för våld i nära relationer generellt och för de negativa handlingsmönster som faller inom straffansvaret.⁸⁷ Därför bedöms förslaget på sikt leda till minskad brottslighet och att fler fall av psykiskt våld upptäcks och anmäls.⁸⁸

Dessutom antas lagförslaget ha en betydelsefull symbolfunktion.⁸⁹ Genom kriminaliseringen synliggörs att psykiskt våld är klandervärt och värt att skyddas ifrån med anledning av dess allvarliga konsekvenser för den utsatte.⁹⁰ Det finns även en poäng med att straffrättsligt erkänna att psykiskt våld kan vara lika skadligt som fysiskt våld då det förutspås ge förundersökningsmyndigheterna tydliga incitament att utreda även det psykiska våldet. Det finns alltså ett straffrättsligt intresse av att signalera att denna typ av agerande är oacceptabelt.⁹¹

4.2.2 Promemorian och det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Psykiskt våld, såväl som all typ av våld i nära relation, drabbar främst kvinnor. För att det jämställdhetspolitiska målet, att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, ska uppnås menar utredaren att en kriminalisering av psykiskt våld som ett särskilt brott är av avgörande betydelse och helt nödvändigt. Det bedöms i sin tur bidra till att Sverige uppfyller de krav som ställs upp i artikel 33 Istanbulkonventionen. Det bedöms även ha en stor betydelse för uppfyllandet av regeringens åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns

⁸⁶ Ds 2022:18 s. 296.

⁸⁷ Ibid s. 280, 379.

⁸⁸ Ibid s. 379.

⁸⁹ Ibid s. 271.

⁹⁰ Ibid s. 247.

⁹¹ Ibid s. 280, 380.

våld mot kvinnor. Emellertid påpekar utredaren att kriminaliseringen måste kompletteras med särskilda utbildnings- och informationsinsatser, huvudsakligen hos Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten.⁹²

4.2.3 Statistik från Danmark

För att ta del av erfarenhet och kunskap från andra länder som straffrättsligt har reglerat psykiskt våld erhöll utredarna för promemorian följande statistik från justitieministeriet i Danmark avseende deras relativt nyligen införda brott avseende psykiskt våld. Totalt 1064 anmälningar har registrerats inom tidsperioden 1 april 2019 till den 1 maj 2022. I ungefär 40 % av fallen lade polismyndigheten ner anmälan då det saknades skäl att inleda efterforskning. Under samma tidsperiod meddelades totalt 91 domar, varav 52 var frikännande och 39 var fällande. De 39 fällande domarna uppgår till 4 % av de totala 1064 anmälningarna. Sammanfattningsvis innebär detta att 91 av de totalt 1064 anmälda brotten ledde till åtal och dom, vilket motsvarar ungefär 9 %.⁹³

4.2.4 Remissyttranden

Den 15 november 2022 var sista dagen för remissinstanserna att inkomma med remissyttranden till Justitiedepartementet, vilket totalt 48 gjorde. Lagförslaget möttes av blandade reaktioner, varav två remissinstanser som avstyrker förslaget är Roks och Unizon vilkas motiveringar följer nedan.

4.2.4.1 Roks

Sammanfattningsvis ser Roks inga förutsättningar för att den föreslagna bestämmelsen skulle tillämpas på sätt som fyller en främjande funktion för kvinnor. Promemorian saknar enligt organisationen en analys av konsekvenserna av att införa brottstypen för bland annat kvinnor. Roks menar att kriminaliseringen i värsta fall leder till att stereotypa påståenden om kvinnors psykiska våldspotential får juridiskt fäste.⁹⁴ Vidare identifierar Roks stora tillämpningsproblem avseende förutsebarhet och legalitet. Det riskerar i sin tur att

⁹² Ds 2022:18 s. 381.

⁹³ Ibid s. 140.

⁹⁴ Roks, remissyttrande över Ds 2022:18.

enbart en bråkdel av de faktiska brottsliga, begångna gärningarna blir lagförda, vilket bekräftas av erfarenheter från Danmark.⁹⁵

4.2.4.2 Unizon

Unizon poängterar att den nuvarande lagstiftningen som avser psykiskt våld inte används till fullo, varför de är fundersamma till om ny lagstiftning kommer åtgärda problemet. Vidare noterar även dem att en konsekvensanalys av lagförslagets påverkan på livsvillkoren hos kvinnor och flickor saknas. De förklarar att lagstiftning som syftar till att skydda kvinnor synnerligen måste ta hänsyn till kvinnors levnadsvillkor och mäns kränkningar av dem. Därutöver beskriver de en oro över könsneutrala beskrivningar av våld vilket enligt dem riskerar att radera faktumet att kön och makt är avgörande faktorer i arbetet mot mäns våld mot kvinnor.⁹⁶

⁹⁵ Ds 2022:18 s. 2.

⁹⁶ Unizon, remissyttrande över Ds 2022:18.

5 Analys

I följande avsnitt kommer frågeställningarna att analyseras. I delavsnitt 5.1 analyseras den första frågeställningen, det vill säga hur lagförslaget förhåller sig till kravet på effektivitet, med avstamp i avsnitt 3 och 4. I delavsnitt 5.2 analyserar den andra frågeställningen, det vill säga hur lagförslaget och dess förväntade effekt förhåller sig till mäns våld mot kvinnor, med utgångspunkt i avsnitt 2 och 4. Slutligen görs en avslutande och sammanfattande reflektion.

5.1 Lagförslaget i förhållande till effektivitetskriteriet

5.1.1 Straffrättsanvändningsutredningens krav på effektivitet

Enligt Straffrättsanvändningsutredningens krav på effektivitet krävs att lagförslaget på ett effektivt sätt förebygger det oönskade beteendet, psykiskt våld, för att införandet ska anses befogat. Det får således inte finnas en alternativ och tillräckligt effektiv metod för att motverka psykiskt våld. Om det oönskade beteendet redan omfattas av befintliga straffbud, ska den föreslagna kriminaliseringen som huvudregel inte genomföras. Psykiskt våld är i dag kriminaliserat inom ramen för flertalet straffstadganden, vilket talar för att lagförslaget inte borde genomföras eftersom det kan skapa tillämpningsproblem i domstolen. De kontrollerande och nedvärderande handlingsmönster som lagförslaget tar sikte på är dock inte kriminaliserade, vilket talar för att lagförslaget bör genomföras. Utredarens bedömning, att de nuvarande bestämmelserna inte är tillräckliga, talar ytterligare för att lagförslaget bör införas. Utredaren menar att det inte finns någon alternativ metod som är tillräckligt effektiv för att motverka psykiskt våld och därmed mäns psykiska våld mot kvinnor. Trots att våld i nära relationer länge har betraktats som ett oönskat beteende och prioriterats av staten, utövas psykiskt våld i stor utsträckning. Utredaren har identifierat potentiella konkurrensproblem och därför angett subsidiaritetsklausuler, vilka tydligt uttrycker när psykisk misshandel ska

ha företräde och andra brott ska konsumeras. Således bör lagförslaget inte leda till någon problematik avseende dubbelkriminalisering och införandet av brottet psykisk misshandel torde inte vara i strid med Straffrättsanvändningsutredningens effektivitetskriterium.

5.1.2 Den traditionella effektiviteten

Enligt den negativa, begränsande tolkningen av effektivitet ska lagförslaget inte införas om det förväntas bli ineffektivt. Kriminaliseringen kan förväntas bli ineffektiv om möjligheten att upptäcka och lagföra gärningsmän är knappa och frekvensen av gärningstypen troligtvis inte kommer att minska. Det är först efter att psykisk misshandel som brott införs som det säkert går att veta vilken effekt det får.

Som tidigare nämnt ryms vissa klandervärda beteenden inte inom ramen för dagens straffbud. Lagförslaget ökar därför möjligheten att lagföra gärningsmän då det utvidgar ramen för det straffbara området avseende psykiskt våld. Enligt utredaren kommer lagförslaget leda till att brottsligheten minskar på sikt och att fler fall av psykiskt våld kommer att anmälas och upptäckas. Detta eftersom kriminaliseringen förutspås ha en betydelsefull normbildande och avhållande effekt, både avseende våld i nära relationer och de handlingsmönster som omfattas av bestämmelsen. Detta talar för att lagförslaget kommer ha en positiv effekt avseende motverkandet av psykiskt våld.

Enligt den positiva, berättigande tolkningen av effektivitet är en tillräcklig grund för införandet av brottet psykisk misshandel att det utgör ett tydligt avståndstagande från det oönskade beteendet, psykiskt våld, eller synliggör viss problematik. Det har konstaterats att det finns ett legitimt intresse av att straffrättsligt synliggöra och signalera att det psykiska våldet är ett oacceptabelt beteende. Ett erkännande av att psykiskt våld kan vara lika skadligt som fysiskt våld förutspås även ge tydliga incitament för förundersökningsmyndigheten att utreda det psykiska våldet. Följaktligen bör effektivitetskravet som positiv legitimitet anses uppfyllt. Att notera är att det finns en risk med

symbollagstiftning; att rättssäkerhetsgarantierna försvagas och att effektiviteten brister, vilket i sin tur riskerar att urholka det preventiva syftet med systemet.

5.2 Lagförslaget i förhållande till mäns våld mot kvinnor

Det straffrättsliga systemets gensvar på mäns våld mot kvinnor har en essentiell roll för att motverka förekomsten av våldet. Kriminaliseringens symboliska funktion framhävs särskilt. Feministisk forskning menar att kriminaliseringens symboliska funktion markerar för gärningsmännen att psykiskt våld inte är tillåtet. Detta förutspås innebära en avhållande effekt, vilket skulle innebära en förändring i rätt riktning.

Enligt denna tolkning kan det motsatta, det vill säga att inte kriminalisera psykiskt våld, visa på att det inte är ett så pass allvarligt beteende att det bör kriminaliseras. Detta skulle vidare kunna leda till att föreställningar om mäns rätt att kontrollera, begränsa och disciplinera kvinnor förstärks vilket medför en ökad risk för ytterligare våld. Således kan en kriminalisering förväntas ha betydelse för mäns våld mot kvinnor genom dess symboliska funktion.

Remissinstanserna Roks och Unizon avstyrker dock lagförslaget. De finner inga förutsättningar för att lagförslaget skulle tillämpas på ett främjande sätt för kvinnor. Om befintliga straffbud inte tillämpas på avsett sätt, varför skulle denna kriminalisering göra det? De menar att det finns en risk för att kriminaliseringen leder till att stereotypa påståenden om kvinnors psykiska våldspotential får juridiskt fäste. Dessutom identifierar Roks tillämpningssvårigheter gällande legalitet och förutsebarhet vilket medför en risk att enbart ett fåtal av de begångna brottsliga gärningarna lagförs, vilket bekräftas av erfarenheterna från Danmark. Unizon beskriver en oro över könsneutrala beskrivningar av våld eftersom det riskerar att suddas ut det faktum att makt och kön är avgörande i arbetet mot mäns våld mot kvinnor. De framhåller vidare att lagstiftning som syftar till att skydda kvinnor måste ta hänsyn till kvinnors levnadsvillkor och mäns kränkningar av dem.

I dag finns det möjlighet att lagföra män, inom ramen för befintliga straffbud som exempelvis grov kvinnofridskränkning, som har utfört psykiskt våld mot kvinnor. Det har dock framkommit att grov kvinnofridskränkning inte tillämpas på avsett sätt, i sin fulla utsträckning och om fysiskt våld inte aktualiserats vid minst ett tillfälle. Detta talar för att den föreslagna kriminaliseringen skulle få samma effekt, det vill säga att den inte skulle tillämpas fullt ut i förhållande till psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor. Grov kvinnofridskränkning är skapad enbart för att skydda kvinnor, till skillnad från det aktuella lagförslaget. Det skapar en viss tveksamhet till varför en ny kriminalisering, utan särskilt fokus på kvinnor, skulle öka antalet lagförda män. Den bristande tillämpningen av exempelvis grov kvinnofridskränkning talar således för att mäns våld mot kvinnor är ett brott som är svårt att lagföra, och att det finns en risk att lagförslaget får samma bristande effekt i praktiken. Det bekräftas även av statistiken från Danmark och GREVIO:s kritik gentemot Sverige.

Utredaren anser att det är av avgörande betydelse att kriminalisera psykiskt våld som ett särskilt brott. Eftersom de handlingsmönster som står i fokus för kriminaliseringen i dagsläget inte är kriminaliserade innebär det en utökad möjlighet att lagföra och motverka psykiskt våld samt mäns våld mot kvinnor. Våld i nära relationer börjar oftast med psykiskt våld. En kriminalisering av psykiskt våld skulle därmed öka möjligheten att upptäcka destruktiva mönster tidigare och därigenom förhoppningsvis förhindra att fysiskt våld tas till i en del fall.

Det har i uppsatsen framkommit att enbart kriminalisering av psykiskt våld troligtvis inte kommer att räcka för att helt motverka psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor. Kriminalisering är bara en del av det arbete som krävs för att helt bekämpa problemet. Det krävs även exempelvis utbildnings- och informationsinsatser samt utökade resurser. Ur ett feministiskt perspektiv krävs även att de djupt rotade maktrelationerna mellan kvinnor och män i Sverige utrotas. Annars kommer nivåerna av våld mot kvinnor, särskilt i hemmet, sannolikt att vara fortsatta. Således bör kriminaliseringen kompletteras med

andra åtgärder för att nå den önskvärda effekten i förhållande till psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor.

Det finns även en risk att de som tillämpar reformerna inte delar lagstiftarens uppfattning om betydelsen av reformen eller värderingarna som ligger till grund för den. Detta kan innebära att de åsyftade effekterna med reformen inte nås. De befintliga straffstadganden avseende psykiskt våld tillämpas inte i sin fulla utsträckning vilket ifrågasätter huruvida den föreslagna kriminaliseringen skulle göra det. Det gör att jag ifrågasätter hur det blir med tillämpningen av denna reform som delvis syftar till att öka jämställdheten och motverka mäns våld mot kvinnor. Om inte ens bestämmelser som är införda specifikt för att skydda kvinnor tillämpas, kommer då denna bestämmelse tillämpas till fördel för kvinnor?

5.3 Avslutande reflektion

Psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor utgör ett allvarligt samhällsproblem. I uppsatsen har det undersökts hur lagförslaget, att införa det särskilda brottet psykisk misshandel, förhåller sig till kravet på effektivitet och hur det i sin tur förhåller sig till mäns våld mot kvinnor. Jag ställer mig ytterst tveksam till om den föreslagna kriminaliseringen i praktiken innebär ett effektivt och utökat straffrättsligt skydd för kvinnor mot mäns våld mot kvinnor, inbegripit psykiskt våld.

Kriminaliseringen kan ses som ett tydligt ställningstagande mot psykiskt våld, och förutspås ha en symbolisk funktion, vilket har visat sig betydelsefullt för mäns våld mot kvinnor. Det skulle markera hur allvarlig denna form av våld är och att den är minst lika klandervärd som fysiskt våld. Däremot råder det tvivel om kriminaliseringen kommer innebära en avhållande effekt och därigenom minskat antal brott. Även om bestämmelsen innebär en utvidgad möjlighet att lagföra gärningsmän, råder det en osäkerhet om det kommer leda till att fler gärningsmän faktiskt lagförs. Detta eftersom befintliga straffbud inte tillämpas på psykiskt våld i sin fulla utsträckning, trots att deras ordalydelser tillåter det och att det i vissa fall uttryckligen står i förarbetena. Det finns även en risk att rättssystemet inte delar de värderingar som ligger bakom

kriminaliseringen vilket riskerar att bestämmelsen inte tillämpas på avsett sätt.

Kriminaliseringen är en bra början, men kommer inte ensamt motverka psykiskt våld och mäns våld mot kvinnor. För att nå det önskade genomslaget krävs dels kompletterande åtgärder såsom utbildning, information och ökade resurser, dels förändringar i den rådande patriarkala strukturen.

Källförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1992:61 Ett reformerat åklagarväsende.

SOU 1995:60 Kvinnofrid.

SOU 2013:38 Vad bör straffas?

SOU 2015:55 Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck.

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.

SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott.

Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1987/88:14 Om ändring i brottsbalken (grov misshandel och grov stöld).

Prop. 1992/93:141 Om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1993/94:147 Jämställdhetspolitiken: Delad makt – delat ansvar.

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2005/06:155 Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken.

Skr. 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

Prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck.

Övrigt riksdagstryck

Dir. 2003:112 Uppföljning och utvärdering av Kvinnofridspropositionens myndighetsuppdrag ur ett könsmaktsperspektiv.

Danmark

Folketingstidende 2018–19, tillæg A, lovforslag nr L 139, Forslag Til Lov om ændring af straffeloven og forskellige andre love (Selvstændig bestemmelse om psykisk vold.) [Cit. Folketingstidende 2018–19, tillæg A, lovforslag nr L 139].

Europa

Europeiska rådet

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul 2011. <<https://rm.coe.int/1680a48903>> (besökt 2022-12-16).

Övrigt

Brå-rapport 2014:8. Brott i nära relationer. En nationell kartläggning. [Cit. Brå-rapport 2014:8].

Brå, 'Våld i nära relationer' <<https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html>> (besökt 2022-12-02). [Cit. Brå, 'Våld i nära relationer'].

Greivio (Baseline) Evaluation Report Sweden, <<https://rm.coe.int/greivio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>> (besökt 2022-12-23). [Cit. Greivio (Baseline) Evaluation Report Sweden].

Heidenborg, Mari (2013), 'Vad bör straffas?', Svensk Juristtidning, s. 301–313. [Cit. Heidenborg, 'Vad bör straffas?'].

Helland Gøller, Ingvill, Begrepet negativ sosial kontroll i en juridisk kontekst, Universitetet i Agder 2020 <<https://www.uia.no/content/download/138084/2131903/version/1/file/Negativ%2Bsosial%2Bkontroll%2BIHG%2B18022021.pdf>> (besökt 2022-12-03). [Cit. Helland Gøller. 'Begrepet negativ sosial kontroll i en juridisk kontekst'].

Nationellt centrum för kvinnofrid, 'Mäns våld mot kvinnor - ett globalt perspektiv' <<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/mans-vald-mot-kvinnor---ett-globalt-perspektiv/>> (besökt 2022-12-02). [Cit. NCK, 'Mäns våld mot kvinnor – ett globalt perspektiv'].

Nationellt centrum för kvinnofrid, 'Mäns våld mot kvinnor', <<https://www.roks.se/om-roks-roks-stallningstaganden/mans-vald-mot-kvinnor>> (besökt 2022-12-02). [Cit. NCK, 'Mäns våld mot kvinnor'].

Roks, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld, 2022-11-15, Ds 2022:18. [Cit. Roks, remissyttrande över Ds 2022:18].

Roks, 'Om Roks' <<https://www.roks.se/om-roks>> (besökt 2022-12-04). [Cit. Roks, 'Om Roks'].

Unizon, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld, 2022-11-15, Ds 2022:18. [Cit. Unizon, remissyttrande över Ds 2022:18].

Unizon, 'Om Unizon' <<https://www.unizonjourer.se/om-unizon/>> (besökt 2022-12-04). [Cit. Unizon, 'Om Unizon'].

LITTERATUR

Asp, Petter; Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2013.

Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus förlag, Uppsala, 2007.

Dobash, Rebecca E. (2003): *Domestic violence: Arrest, Prosecution, and Reducing Violence*. *Criminology & Public Policy*, vol. 2 nr. 2 s. 313-318.

Edwards, Susan (1996): *Sex and gender in the legal process*. London: Blackstone Press.

Edwards, Susan (1989): *Policing "domestic" violence: women, the law, and the state*. London; Newbury Park: Sage Publications.

Elholm, Thomas. *Rimer signal på kriminal? – om symbol- og signallovgivning i dansk kriminallpolitiskperspektiv*, Andersson, i: Ulrika, Wong, Christoffer & Örnemark Hansen, Helén (red.), *Festskrift till Per Ole Träskman*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2011.

Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice och Svedberg, Wanna, *Genusrättsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Hanmer, Jalna; Radford, Jill och Stanko, Elizabeth (1989). *Women, policing and male violence: International perspectives*. London: Routledge & Kegan Paul.

Harne, Lynne och Radford, Jill (2008): *Tackling domestic violence. Theories, policies and practice*. Maidenhead: Open University Press.

Jareborg, Nils, *Vilken sorts straffrätt vill vi ha? – Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*. I: Victor, Dag & Ashworth, Andrew (red.), *Varning för straff: om vådan av den nyttiga straffrätten*, 1 uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 19–37.

Jareborg, Nils: *Allmän kriminalrätt*, Iustus förlag, Göteborg, 2001.

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering – Problem och principer*, Iustus förlag, Uppsala, 2003.

MacKinnon, Catharine A. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

McLeod, Ian: *Legal Theory*, 5:e upplagan, Palgrave Mcmillan Law Masters, Great Britain 2010.

Nordborg, Gudrun och Niemi-Kiesiläinen, Johanna: *Women's Peace: A Criminal Law Reform in Sweden*. I Nousiainen et al (eds.) 2001, s. 353–373.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod' i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Walby, Sylvia (2009). *Globalization and Inequalities. Complexity and Contested Modernities*. Los Angeles: Sage Publications.